

LÜKSEMBURG UZLAŞISINA GİDEN SÜREÇTE YAŞANANLAR ve GÜNÜMÜZE ETKİLERİ

Sinan VEZİROĞLU¹

ÖZET

Lüksemburg Uzlaşısı AB tarihinde önemli bir dönüm noktası olarak bilinmektedir. Bu araştırmada uzlaşma öncesi Topluluk içerisinde yaşanan gelişmeler ve günümüze etkileri ele alınmıştır. Araştırmanın ilk temel sorusu Topluluk kurucularından bir tanesi olan Fransa'nın neden uzlaşma öncesi krizi yaratan ülke olduğudur. İkinci soru ise kriz sonrası Topluluktan kopma noktasına gelen Fransa'nın neden ve nasıl ikna edildiğidir. Çalışmada varılan uzlaşmanın geçerliliği ile günümüze etkileri de tartışılmıştır. Araştırma için kitap, kitap bölümleri, makale, tez, rapor ve resmi arşiv kayıtları incelenerek ikincil kaynaklar kullanılmıştır. İlk ve ikinci bölümde kısaca topluluk kurumlarının ilk yapısına değinildikten sonra 1963 yılı referans alınarak bu tarih öncesi gelişmeler ele alınmıştır. Sonrasında kriz ve uzlaşmayı kapsayan dönem incelenmiş ve günümüze etkileri tartışılmıştır.

Bu araştırma ile elde edilmek istenen, uzlaşma öncesi yaşanan boş sandalye krizinde Fransa'nın sorumlu olmasında siyasi aktörlerin rolü vardır düşüncesinin geçerliliğidir. Ayrıca ulusal çıkarları ön plana alan siyaset anlayışının bütünleşmeye engel olmadığı sonucuna varılmak istenmektedir. Bu noktada Lüksemburg Uzlaşısının misyonu devam etmekte, resmi olmasa da halen etkinliğini korumaktadır. Adı uzlaşma olsa bile günümüze kadar uzanan süreçte bu antlaşma aslında Topluluk içerisinde kararlar alınırken yapılan istişarelerde bir tür engelleme mekanizmasını çalıştırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Lüksemburg Uzlaşısı, Boş Sandalye, De Gaulle, Avrupa Birliği, Fransa

THE PROCESS OF THE LUXEMBOURG COMPROMISE and ITS IMPACTS to the PRESENT

ABSTRACT

The Luxembourg Compromise is known as an important turning point in the history of the EU. In this research, the developments in the Community before the compromise and their effects on today are discussed. The first basic question is why France is the country that created the crisis before the

¹ Sinan Veziroğlu, Doktora Öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Birliği Çalışmaları Ana Bilim Dalı, veziroglusinan@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-0258-763X.

compromise. The second question is why and how France, which came to the point of breaking away from the Community after the crisis, was persuaded. In the study validity of the compromise and its effects on today are also discussed. For the research books, book chapters, articles, theses, reports, and official archive records were examined, and secondary sources were used. In the first and second chapters, after briefly mentioning the first structure of community institutions, these prehistoric developments are discussed with reference to 1963. Afterwards, the period included crisis and the compromise was examined and its effects on the present were discussed.

What is wanted to be achieved with this research is the validity of the idea that political actors have a role in France being responsible for the empty chair crisis before the compromise. In addition, it is desired to conclude that the understanding of politics that puts national interests at the forefront does not prevent integration. The mission of the Luxembourg Compromise continues, although it is not official, it still maintains its effectiveness. Even though it is called as compromise, this agreement operates a kind of blocking mechanism in the consultations while taking decisions within the Community.

Keywords: *Luxembourg Compromise, Empty Chair, De Gaulle, European Union, France*

1. GİRİŞ

Avrupa Birliği tarihine bakıldığında bütünleşme çabalarını engelleyen ya da geciktiren ülke olarak Fransa öne çıkmaktadır. Birliğin kurucu unsurlarından bir tanesi olmasına rağmen Fransa'nın neden böyle bir tutum takındığı ve bütünleşme sürecini geciktiren olaylardan bir tanesi olarak görülen 'boş sandalye' eyleminin nasıl öznesi olduğu, sonrasında ise Lüksemburg'da neden uzlaşma yoluna incelenmiştir. Yapılan bu uzlaşının geçerlilik sorunsalı ile farklı zamanlarda ne gibi etkiler doğurduğu da araştırma konusu olarak tartışılmıştır.

Çalışmanın birinci ve ikinci bölümünde Lüksemburg Uzlaşısının yapılmasına neden olan Fransa'nın topluluk için önemi üzerinde durulduktan sonra, uzlaşma öncesinde ortaya çıkan krizin nedenlerini ve uzlaşmayı anlayabilmek için topluluğun ilk kurumsal yapısı karar alma mekanizmaları yönünden incelenmiştir. Sonrasında ise 1963 yılından önce toplulukta yaşanan gelişmeler ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde ise 1963 – 1969 arası topluluk krizler dönemi olarak ele alınmış olmakla birlikte, 'boş sandalye' eylemi ve Lüksemburg uzlaşısı merkezinde konu işlenmeye çalışılmıştır. Gerçekleşen eylemin gerekçelerinin tespiti bakımından 1963 – 1965 arası detaylandırılıp Fransa'nın neden tek başına kaldığı incelendikten sonra protesto eylemi üzerinde durulmuş ve tarihsel bakımdan neler yaşandığı incelenmiştir.

Eylem sonrasında uzlaşımın nasıl yapıldığı ve hangi siyasi aktörlerin etkili olduğu tespit edildikten sonra hukuki bakımdan geçerliliği irdelenmiştir. Son bölümde de tarihsel önemi olan bu olayın geçerliliği ve günümüze yansımaları üzerinde bazı değerlendirmelere yer verilmiş ve etkileri irdelenmiştir.

2. FRANSA VE AVRUPA TOPLULUKLARINDA İLK KURUMLAR

Fransa'da sosyal ve ekonomik yönden kalkınmadan sorumlu kurumun başkanı olan Jean Monnet'in 5 Ağustos 1943'te yaptığı konuşma, Avrupa bütünleşme sürecinin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Bu konuşmada Monnet, Avrupa'da barışın sağlanmasının, ulusal egemenlik anlayışının terkedildiği ve federal devlet yapısının kurulduğu bir birlik ile gerçekleşebileceğini ifade etmiştir. Almanya ile Fransa arasında savaşa neden olan Ruhr kömür madeni gibi bölgelerinin kimin tarafından kontrol edileceğinden ziyade, ortak bir anlayışla ekonomik çıkarlar doğrultusunda yönetilmesi düşüncesi ilk hareket noktalarından birisi olmuştur (Denk, 2016: 52-53).

Günümüzde Avrupa Birliği adını alan oluşumun ilk filizlenme aşamasında Fransa ile Batı Almanya'nın ortak çabaları ön plana çıkmaktadır. AKÇT (Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu) 'nin kurulma fikri ilk olarak Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman'ın 1947-1948 yıllarında geliştirdiği ve 1950'de 'Schuman Planı' olarak bilinen bildirgeyi okumasıyla ortaya çıkmıştır. Buna göre Batı Almanya ve Fransa'nın kömür ve çelik sanayileri için iş birliğine giderek bir birlik oluşturması düşünülmüş ve 1951'de AKÇT kurulmuştur. Bu aynı zamanda AB'nin kurucu aktörleri olarak Fransa ve Batı Almanya'yı da ön plana çıkaran gelişmedir. Ekonomik olarak Batı Almanya'nın daha güçlü olması güç odaklı bir yaklaşım sergilemesine neden olurken, Fransa'nın ise daha çok savunmacı ve ulusçu çizgide kalmasını sağlamıştır (Cicioğlu ve Kalkan, 2019: 2-3).

1957 yılında yapılan Roma Antlaşmaları ve öncesinde Paris Antlaşması ile Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg AET (Avrupa Ekonomik Topluluğu) ve AAET (Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu) 'yi kurmuştur. Çalışma boyunca 'topluluk' ifadesi bu üç topluluğu kapsayacak şekilde genel bir ifade olarak kullanılmış olup ön planda olması bakımından çoğu zaman AET yerine kullanılmaktadır. Altı üye ülke ile kurulan bu topluluklar aynı zamanda günümüzde Avrupa Birliği'ni ayakta tutan ulus-üstülük (*supranationalism*) kavramının da başlangıç noktası kabul edilmektedir (Denk, 2016: 61).

İlk olarak AKÇT'nin işlerlik kazanması için kurulan bazı organlar daha sonra AET, AT (Avrupa Topluluğu) ve AB (Avrupa Birliği) için de ilham kaynağı olmuştur. Bu ilk organlar Bakanlar Konseyi, Yüksek Otorite (Komisyon), Adalet Divanı ve Ortak Parlamenterler Meclisi olarak karşımıza çıkmaktadır (Denk, 2016: 63).

Bu organlardan Yüksek Otorite ilk olarak AKÇT çatısı altında kurulmuş ve sonrasında yapılan AET Antlaşması ile Komisyon adını almış olup günümüzde Avrupa Komisyonu olarak da bilinmektedir. Yüksek Otorite'nin ilk başkanı, AB'nin kurucusu olarak da bilinen Jean Monnet'tir. 1952 ile 1955 yılları arasında bu görevi yürüten Monnet'den sonra yerine yine bir Fransız bürokrat olan Rene Mayer (1955-1958) gelmiştir. Mayer döneminde AKÇT'nin dışında AET ve AAET kurulmasıyla birlikte her iki topluluk için ayrı ayrı komisyonlar kurulmuştur. Mayer'den sonra AKÇT'nin komisyon başkanlığını sırasıyla Paul Finet (1958-1959), Piero Malvestiti (1959-1963) ve Rinaldo del Bo (1963-1967) üstlenmiştir (Bilgin, 2016: 241).

Ayrı bir topluluk olan AET'nin ilk komisyon başkanı ise Alman diplomat Walter Hallstein'dir. Hallstein pek çok kaynakta Avrupa Komisyonu'nun ilk başkanı olarak geçmekte olup aslında AET'nin ilk Komisyon Başkanıdır. Hallstein döneminde imzalanan ve 1967'de yürürlüğe giren Birleştirme (Füzyon) Antlaşmasından sonra toplulukların komisyonları tek çatı altında toplanınca tek bir Komisyon Başkanı görev yapmış olup, bu anlamda Avrupa Komisyonu'nun ilk başkanı Belçikalı siyasetçi Jean Rey (1967-1970) olmuştur.

AKÇT, AET ve AAET toplulukları için başlangıçta ayrı ayrı kurulan Adalet Divanları ise 1958 yılında tek çatı altında birleştirilerek ATAD (Avrupa Toplulukları Adalet Divanı) ismini almıştır. ATAD bu üç topluluğu kuran antlaşmaların uygulanması görevini üstlenmiştir (Göçmen, 2016: 263).

Kuruluş aşamasında üyeleri tek dereceli seçim sistemiyle seçilen² Ortak Parlamenterler Meclisinde Fransa Cumhurbaşkanı Charles de Gaulle döneminde meclisin işlevsellik kazanması ve birliği temsil etmesi yönünde girişimler pek fazla ön plana çıkamamıştır. De Gaulle'ün görüşüne göre ulusal meclisler varken, seçilmiş bir birlik meclisine gerek bulunmamaktaydı. Bu yaklaşıma rağmen mecliste ilk kurulduğundan bu yana siyasi gruplar ulus temelinde değil, siyasi görüş temelinde oluşturulmuştur (Tezcan, 2016b: 166-181).

---

² 1979 yılından itibaren Avrupa Meclis üyeleri doğrudan halk tarafından seçilmektedir.

AKÇT üyesi ülkelerin devlet ve hükümet başkanları arasında ikili görüşmeler ile başlayan diyalog süreci 1958 yılında Roma Antlaşmasının da yürürlüğe girmesi ile zamanla ikili mini zirvelere dönüşmüştür. Zirve olarak bilinen AB Konseyinin üye ülke devlet ve hükümet başkanları ile yaptığı ilk resmi olmayan toplantı 1961'de De Gaulle'ün isteğiyle yapılmıştır. Toplantı talebinin gerekçesi, mevcut komisyonun daha önce teknokrat ve bürokratlar tarafından yürütülmesinin getirdiği sorunları ortadan kaldırmak olmuştur. Bir diğer önemli sebep ise Fransa'nın birlik yapısında ulus-üstü anlayıştan çok hükümetler arası anlayışı hâkim kılmak istemesidir (Tezcan, 2016a: 195).

3. 1963 ÖNCESİ TOPLULUKTA YAŞANAN GELİŞMELER

Topluluk öncesi Fransa ile Almanya arasındaki münasebetin boyutları dikkat çekicidir. Fransa'nın Alsas bölgesinde bulunan zengin demir madeni yatakları bu iki ülke arasında 1871'den sonra sürekli el değiştirmiştir. Bunun dışında I. Dünya Savaşında Almanya, Fransa'nın kömür madenlerine zarar verince, tazminat olarak Fransa'ya Almanya'nın kömür madeni bakımından zengin bölgesi Saarland, Milletler Cemiyeti gözetiminde verilmiştir. Böylelikle 1919 – 1935 yılları arasında Saarland Bölgesi'nin kömür yataklarını Fransa işletmiştir. II. Dünya Savaşı sonrasında ise 1945 ile 1957 yılları arasında Fransa Saarland Bölgesi kömürlerini işletmeye devam etmiş, 1935'ten 1945'e kadar olan dönem ile 1957 sonrası için yapılan halk oyunda bölgenin kontrolü Almanya'da kalmıştır. İşte Robert Schuman Fransa'nın bu tartışmalı Alsas bölgesinde dünyaya gelmiş ve hatta I. Dünya Savaşında Almanya adına orduda savaşmıştır. Anadili Almanca olan Schuman, 1919 yılında Fransa vatandaşlığına geçmiştir. AKÇT'yi kuran planın yaratıcısı olan Schuman'ın hayatı bu bakımdan oldukça ilgi çekicidir (Dedman, 2009: 51).

II. Dünya Savaşı sonrasında ise kömür gibi çeliğin de önemi Avrupalı devletler için büyük olmuştur. Makineler, demiryolları, binalar, gemiler ve fabrikalar gibi pek çok yeniden inşa birimlerinde çelik kullanılmaktaydı. Almanların 1940-1944 yılları arasında Batı Avrupa'yı işgal etmesi nedeniyle Alman kömürü ve çeliğinin bu bölgeye geçişi sınırlandırılmıştı. Bu nedenle savaş sonrasında Norveç ve Hollanda ilk kez kendi çeliğini üretmeye başladılar. Sonrasında da Alman çeliğinin alternatifsiz olmaması için Batı Almanya'da çelik üretimini sınırlayan birtakım düzenlemeler yapıldı. Fransa'nın öncü olmasıyla AKÇT kuruldu ve birleşik Avrupa fikrinin önderi kabul edilen Jeant Monnet Yüksek Otorite'nin Başkanı olarak belirlendi (Dedman, 2009: 52-54).

Kömür ve Çelik alanında sağlanan bu iş birliğinin diğer alanlara da yayılabileceği düşüncesinin oluşmasıyla Avrupa Savunma Topluluğu ve Avrupa Siyasi Topluluğu gibi girişimler söz konusu olmuştur. Bunlardan 27 Mayıs 1952'de imzalanan antlaşma ile kurulan Avrupa Savunma Topluluğunun ömrü çok kısa olmuş ve 1954'te Fransa Meclisinde reddedilmiştir. Fransa'nın bu dönemde karşı olduğu siyasi birlik oluşturma çabaları da boşa çıkınca, 1-3 Haziran 1955'te İtalya'nın Messina kentinde toplanan AKÇT üyesi ülkelerin dışişleri bakanları ekonomik yönden bütünleşmeyi ön plana almışlardır. Bunun için Belçika eski dışişleri bakanı ve başbakanı Paul-Henri Spaak başkanlığında bir komite oluşturulmuş ve Ortak Pazar ile AAET kurulması yönünde çalışmalara başlamıştır. Bunun için İngiltere'ye de davet gönderilmiş ancak başlangıçta kabul gören davet İngiltere'nin Kasım 1955'te EFTA (*The European Free Trade Association*)'da kalmak istediğini açıklamasıyla geçersiz olmuştur (Vătăman, 2010: 115-116).

Spaak'ın 1956'da yayınladığı rapor sonrasında 26 Haziran 1956'da Brüksel'de gerçekleştirilen konferans sonrasında detayları netleşen AET ve AAET'nin kurulması kesinleşmiş ve 25 Mart 1957'de Roma'da imzalanan antlaşma ile bu yeni topluluklar resmen kurulmuştur (Vătăman, 2010: 116). Sonrasında topluluğa üye olan altı devletin hükümet temsilcilerinin katıldığı ve AET'nin ilk komisyon toplantısı olan görüşme 5 – 6 Ocak 1958'de Paris'te gerçekleşmiş olup burada Komisyonun ne gibi bir görev alacağı netleşmemiş, ekonomik ve ticari konular ile ilgili hedeflerin, kuralların ve standartların belirlenmesinde Bakanlar Konseyi ön plana çıkmıştır (Loth, 2015: 75).

AET kurulduğunda topluluğun amacı ortak pazar oluşturarak üye devletlerin ekonomi politikaları arasındaki farklılıkların azaltılması olarak belirlenmiş ve bu amaç doğrultusunda gümrük birliğinin sağlanması ile ortak tarım ve ulaşım politikasının oluşturması hedeflenmiştir (Arat vd., 2016: 63). Yine AET'yi kuran antlaşmanın 236. maddesinde yer alan işleyişe göre kurucu antlaşma değiştirme şekli şöyledir:

“Her üye Devletin Hükümeti veya Komisyon, Konseye, işbu Antlaşmada değişiklik yapılmasına yönelik öneriler sunabilir.

Eğer Konsey, Avrupa Parlamentosunun ve gerektiğinde Komisyonun görüşünü aldıktan sonra, üye Devletlerin Hükümet temsilcilerinin katılacağı bir Konferansın toplanmasının gerekli olduğu görüşüne varırsa, Konsey Başkanı işbu Antlaşmada yapılması gerekli değişiklikleri ortak kararla belirlemek amacıyla, söz konusu temsilcileri toplantıya çağırır.

Yapılan değişiklikler, her birinin kendi anayasal kurallarına uygun olarak bütün üye Devletler tarafından onaylandıktan sonra yürürlüğe girer.” (İktisadi Kalkınma Vakfı [İKVV], 2021: 265).

Böylece kurucu antlaşmada yapılan değişiklikler yürürlüğe girmiş, yasama yöntemi olarak da süreci Komisyonun başlatması ön görülmüş olup sonrasında karar alma yetkisi Konsey’e verilmiştir. Meclis ise danışma organı olarak bağımsız hareket etme özgürlüğüne sahip olmuştur (Arat vd., 2016: 69-71).

Araştırma konusu bakımından, Avrupa Komisyonu’nu ve Konseyi’nin görevleri dışında, karar alma mekanizmasındaki etkisinin ne olduğu önem taşımaktadır. Buna göre Konsey’de nitelikli çoğunluk yaklaşımı ile üye devletlerin nüfuslarına göre oy verebilecekleri ön görülmüş ve çoğunluğun sağlanması için yaklaşık üçte ikinin sağlanması beklenmiştir. Fransa, Batı Almanya ve İtalya’ya dörder oy hakkı verilirken, Belçika ve Hollanda’ya ikişer, Lüksemburg’a ise bir oy hakkı verilmiştir. Toplamda on yedi oy içinden on iki olumlu oy kararların alınmasında yeterli olmuştur. Eğer Konsey, Komisyon’un inisiyatif sahibi olduğu bir alan dışında karar alacaksa dört devletin mutabık olması gerekmiştir. Bu durum üç büyük ülke; Fransa, Batı Almanya ve İtalya’nın, Benelüks ülkelerini devre dışı bırakmasını engellemiştir (Loth, 2015: 76).

Diğer alanlarda oluşmaya başlayan kurumsallaşmış iş birliğini savunma ve dış politika konularında da gerçekleştirmeye yönelik ilk girişimlerden biri, 1959 yılı haziran ayında De Gaulle tarafından İtalya Başbakanı Amintore Fanfani’ye Fransa, Batı Almanya ve İtalya’nın katıldığı düzenli dışişleri bakanları toplantılarının yapılması önerisi olmuştur. Fanfani, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg bakanlarının da toplantılara dahil olması koşuluyla öneriyi kabul etmiştir. Belçika ve Hollanda hükümetleri ise oluşum içerisinde bir Fransız hegemonyasının veya Fransız – Alman ortaklığının önlenmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Hollanda Dışişleri Bakanı Joseph Luns ve Belçika Dışişleri Bakanı Pierre Wigny ise İngiliz Dışişleri Bakanının AET Komisyonu’nda toplantıya iştirak etmesi gerektiğini ifade etmiştir. De Gaulle tarafından bu öneri kabul edilmemiş, konu 23 Kasım 1959’da altı üye ülkenin dışişleri bakanları toplantısında ileri bir tarihte çözülmek üzere ertelenmiştir (Loth, 2015: 102-103).

1960 yılının aralık ayında işlerlik kazanacak olan altı üyeli Ortak Pazar yapısı öncesinde De Gaulle, 31 Mayıs 1960 günü yaptığı televizyon konuşmasında diğer Avrupa ülkelerinin bundan olumsuz etkilenmemesi için bir uzlaşma aranması gerektiğini söylemiştir. Ayrıca

üye ülkeler kendi çıkarlarını ön planda tutmalı ancak konfederasyona gidebilecek iş birliği anlayışını da kaybetmemelidirler. Bu noktada Fransa'nın da diğer ülkelere ihtiyacı vardır (De Gaulle, 1960a).

Aynı yıl 5 Eylül günü düzenlenen basın toplantısında da gazetecilerin sorularını yanıtlayan De Gaulle Avrupa bütünleşmesinin önemine değinmiştir. Özetle birbirinden farklı tarihi, kültürü, dili, hırsları ve ihtiyaçları olan Avrupalı devletlerin ortak bir otorite altında yönetilmesindeki zorluğa değinmiş ve halkların onayının gerekli olduğuna vurgu yapmıştır. Bu noktada kurulan ulus üstü yapının teknik işleve sahip olduğunu, yönetme yetisine henüz kavuşmadığı belirtmiştir. Ona göre Avrupalı devletlerin eski husumetleri bir yana bırakarak özellikle ekonomik alanda birlikte çalışma isteği bir fırsat doğurmuştur. Yavaş ilerleyecek bu süreç içerisinde zamanla Avrupa bir birlik haline gelebilecektir (De Gaulle, 1960b).

De Gaulle'e göre oluşturulan bu altılı yapı sayesinde daha kapsamlı politik, ekonomik ve kültürel iş birliğinin de önü açılmıştı. Bunun yanında Avrupa savunmasının ABD (Amerika Birleşik Devletleri)'ye bağımlı olması onur kırıcıydı ve Avrupa'nın tek başına hareket edebilmesini engelliyordu. ABD ve SSCB (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği)'nin nükleer silahlara sahip olması Avrupa'yı güvensiz bir şekilde bu iki süper güç arasına sıkıştırıyordu. Batı Avrupa ABD ile iş birliğine gitmeliydi ancak Avrupa'nın da kendi savunma sistemlerinin olması ve bunu bağımsız bir şekilde kullanabilmesi gerekliydi. Kendisinin Temmuz 1961'de yazdığı ifadelerle göre, eğer Avrupa siyasi varlığını ispat edemezse bütünleşemezdi ve ayrıca kendi savunmasını oluşturamazsa bir kimlik ortaya koyamazdı. Ona göre siyasetin merkezinde her zaman için savunma vardı (Loth, 2015: 101).

24 Nisan 1961'de ise siyasi iş birliği komisyonunda yer alan Fransız Büyükelçi Christian Fouchet üye ülkelerin devlet ve hükümet başkanlarının yılda üç veya dört kez toplanmasını ve konu sınırlaması olmadan görüşmesini öneren raporunu ortaya koymuştur. Bunun anlamı, savunma ve ekonomi konularının da artık görüşülebilecek olmasıdır. Rapordaki diğer öneriler ise AKÇT, AET ve AAET'nin ortak bir yönetimle temsil edilmesi, Avrupa Meclisinin doğrudan seçimler ile oluşturulması ve İtalya'nın Floransa kentinde Avrupa Üniversitesi'nin kurulmasıydı. Komisyonunda yer alan Hollandalı üyeler ise NATO (*North Atlantic Treaty Organization*) ve AET'yi ilgilendiren konuların gündeme gelmesini istememiş ve bu devlet ve hükümet başkanları toplantılarının ertelenmesi gündeme gelmiştir. Buna karşın ilk toplantı 18 Temmuz 1961 tarihinde Almanya'nın Bonn kentinde yapılabilmektedir (Loth, 2015: 104).

İlk Fouchet Planı 19 Ekim 1961’de Fouchet tarafından sunulmuş olup buna göre, Avrupa birliği için ‘Ortak Dış Politika’ ve ‘Ortak Savunma Politikası’ oluşturulması hedefleri ortaya konulmuştur. Planla Birlik Konseyi’nin kararları oy birliği ile alması ve Avrupa Siyasi Komisyonu’nun ona bağlı olması, Avrupa Meclisinin sadece danışma kurulu olarak görev yapması, Konsey kararlarının sadece oylamaya katılan devletler için bağlayıcı olması hedeflenmiştir (Loth, 2015: 106). Burada aslında önerilen hükümetler arası iş birliğinin kurumsallaşmasıdır (Büyükcıçek, 2009: 18).

19 Ocak 1962’de sunulan İkinci Fouchet Planı’nda ise De Gaulle’ün daha önceki Paris ve Roma Antlaşmalarını devre dışı bırakarak, ekonomik alanlarda sağlanan iş birliğini diğer konulara da yayma çabası gözlenmektedir. 5 Şubat 1962’de De Gaulle yaptığı televizyon konuşmasında Avrupa’yı ideoloji ve teknokrasi alanından çıkarmaya çalıştıklarını ve siyaseti bütünleştirme çabası içerisinde olduklarını ifade etmiştir. Tarım konusunun Fransa’nın çıkarlarına uygun olması gerektiğini, Roma Antlaşmasının da bu yönde yenilenmesine çaba gösterdiklerini söylemiştir (De Gaulle, 1962).

Topluluğun diğer üye devletlerinin başlangıçta karşı olduğu bu planı hayata geçirmek için De Gaulle, 4 Nisan 1962’de İtalya’nın Dışişleri Bakanı Antonio Segni ile Torino’da bir görüşme yapmış ve Roma ile Paris Antlaşmalarının ekonomik konulardaki maddelerinin korunması, yeni yapılacak antlaşmanın üçüncü maddesi ile de bunun garanti altına alınması üzerinde durulmuştur. Ancak 17 Nisan 1962’de yapılan dışişleri bakanları toplantısında İkinci Fouchet Planı’nın tamamıyla işletilmesi özellikle Belçika ve Hollandalı bakanların baskısıyla onaylanmamıştır. Buna karşın plandaki Avrupa Meclisinin doğrudan seçilmesi bölümü kabul görmüştür. Böylelikle ikinci defa Avrupa’nın bağımsız dış politika ve savunma politikası oluşturma düşüncesi rafa kalkmıştır (Loth, 2015: 107).

Fouchet Planı ile ABD’nin Avrupa üzerinde baskı kurması önlenmeye çalışılmış ve bir Avrupa Konfederasyonu kurulmaya çalışılmıştır (Akçay, 2016: 7). Bu çabada temel yaklaşım İngiltere’nin Topluluğa katılmasını önlemek olmuş ve böylece özellikle Fransa tarafından ABD’nin İngiltere aracılığıyla Avrupa’da söz sahibi olmasının önüne geçileceği düşünülmüştür (Moravcsik, 1998:49). Fouchet Planının hayata geçirilememesiyle siyasette her yolu mubah gören anlayış hâkim olmuş ve Atlantik’ten tamamen bağımsız bir Avrupa yapısı oluşmasının önüne geçilmiştir (Ludlow, 2010: 65-66).

4. KRİZLER DÖNEMİ (1963 – 1969)

Topluluklarda kriz olarak görülebilecek ilk olay genişleme düşüncesinin ortaya çıktığı 1963 yılında yaşanmıştır. De Gaulle yönetimindeki Fransa İngiltere'nin üyelik başvurusunu reddetmiştir. Oysa İngiltere, ekonomik olarak topluluğa katılmanın yararları olacağını düşünüyor, ABD'den de bu konuda destek görüyordu. AET'nin tarım politikalarında değişikliğe gitmesi ile Fransa'nın rahatsızlıkları başlamıştı. Topluluğun bağımsız bir bütçeye sahip olması Fransa'nın kontrolünü azaltacak bir etkendi ve Fransa tek başına kalınca 1965 Temmuz ayından itibaren topluluk karar alma mekanizmalarını bloke etmeye başlayacaktı. Fransa'nın bu tutumu ve 'boş sandalye' eylemi ile karar alma mekanizmaları tıkanı. Sekiz ay boyunca süren bu eylem 1966 yılı şubat ayında Lüksemburg'da gerçekleşen uzlaşi ile sona ermiştir (Aslantürk ve Firidin, 2011: 75).

Fransa'nın İngiltere'yi reddetmesinin arkasında yatan iki önemli neden bulunmakta olup bunlardan birincisi aralarında savaş yıllarından kalma bir gemi batırma hadisesinin bulunması, ikincisi ise İngiltere'nin Atlantikçi yaklaşımı ve ABD ile yakın ilişkiler içerisinde olmasıdır (Cicioğlu ve Kalkan, 2019: 10). Sonrasında 1967 yılında İngiltere'nin AET üyeliği için yaptığı başvuru bir kez daha reddedilmiş olup bunda De Gaulle'ün etkisi çok büyüktür ki buna kanıt olarak 1969'da De Gaulle Fransa Cumhurbaşkanlığını bırakması sonrası 1973 yılında İngiltere'nin AET'ye üye olarak kabul edilebilmesi gösterilmektedir (Dedman, 2009: 93).

Batı Almanya'da 1963 Ekim ayında şansölye Konrad Adenaur'un yerine Ludwig Erhard gelmiştir ve Fransa Cumhuriyetinde ise De Gaulle'ün dördüncü dönemi devam etmektedir. Erhard'ın Roma ve Paris Antlaşmalarının yenilenip savunma politikalarının oluşturulması yönündeki düşünceye çok sıcak bakmadığı biliniyordu. Erhard daha çok tüm Avrupa'nın işlevsel olarak bütünleşmesi gerektiğini ve bütünleşmenin ekonomi tabanlı olması gerektiğini savunuyordu. Ona göre bu bütünleşme uzun dönemde tüm batı dünyasını kapsamalıydı (Loth. 2015: 123).

Nisan 1963'te Fransa'nın İngiltere'yi reddetmesinin hayal kırıklığı ile Batı Almanya bir kez daha frene basmak zorunda kalmıştır. Dışişleri Bakanı Gerhard Schröder'in hazırladığı 'Eylem Programı' esasen 1962'de kararlaştırılan piyasa kurallarını ve vergileri düzenleyen sistemi sorguluyordu. Program ayrıca Dünya Ticaret Örgütü'nün GATT (*General Agreement on Tariffs and Trade*) çerçevesinde serbest ticareti ön plana alarak, siyasi bütünleşme içerisinde tarım alanında da

bütünleşmeyi kapsıyordu. Tahıl, süt ve süt ürünleri, kırmızı et ve pirinç için ortak fiyat uygulamasına geçilmesi ön görülmektedir. AET içerisindeki toplam tarımsal üretimin yüzde seksen altısı sisteme dahil edilmişti. Ancak tahıl fiyatlarının piyasada ortak belirlenmesi ile ilgili anlaşmazlık çıkmıştı. Almanya ve Fransa konuyu çözüme kavuşturmak için görüşmeler yaptılar ve nihayetinde De Gaulle tahıl fiyatlarının belirlenmesinin 1 Nisan 1964 tarihine ertelenmesini kabul etti. Bu aynı zamanda Kennedy Görüşmeleri olarak bilinen bir sonraki GATT görüşmelerinde Fransa'nın gümrük tarifeleri konusunda engel çıkarmayacağına da işaret ediyordu (Loth, 2015: 123-124).

Fransa açısından bakıldığında ise Ortak Tarım Politikası esasen Fransa tarımındaki pek çok sorunu da çözüyordu. Öte yandan Fransa altı üyeli topluluk içerisinde tarımsal üretimi en yüksek olan ve aynı zamanda sanayileşmiş tarımsal üretim potansiyeli en fazla olan ülkeydi. Bu noktada tahıl (mısır, arpa ve buğday) önem taşımaktaydı. 1966 yıllarına gelindiğinde AET üyesi ülkeler içerisinde tahıl üretimi payı bakımından Fransa'nın oranı yüzde 46 idi ve neredeyse bu ürünün yarısı ihraç ediliyordu. De Gaulle açısından ortak bir tarım politikası ile belirlenecek gümrük fiyatları Fransız üreticisini mağdur edecekti (Keeler, 1990: 64).

Batı Almanya Şansölyesi Erhard AET'nin siyasi bir birliğe dönüşmesi için çalışırken ortağı De Gaulle ise bu girişime temkinli yaklaşıyordu. Batı Almanya Dışişleri bürosu 'Avrupa Birliği için Çok Aşamalı Plan' üzerinde çalışmaya başlamıştı. Bu plan 1964-1965 yıllarında gerçekleşecek serbest ticaret ve tarımsal piyasa düzenlemeleri ile üç Avrupa topluluğunun yönetiminin birleştirilmesini ve Avrupa Meclisinin yetkilerinin artırılmasını ön görüyordu. Plana göre, 1966 yılında dış politika, savunma ve kültür alanlarında iş birliğini içerecek siyasi birlik görüşmeleri başlayacaktı. Görüşmelerin EFTA ülkelerini de kapsamaması düşünülüyordu. 1967 – 1969 yılları arasında da Avrupa Meclisinin doğrudan seçilmesi gerçekleşecek ve 1974 yılı itibarıyla mevcut Roma ve Antlaşmalarının yerini alacak yeni bir antlaşma ortaya çıkacaktı (Loth, 2015: 125).

Erhard'ın ABD Başkanı Lindon Johnson'u 12 Haziran 1963'te ziyaret etmesi De Gaulle'ü Batı Almanya'nın samimiyeti konusunda bir miktar şüpheye düşürdü. De Gaulle Avrupa ortak dış ve güvenlik politikası kapsamında yapılacak görüşmelerden ziyade Johnson'un yıl sonuna kadar imzalanmasını önerdiği nükleer silahlar için çok taraflı güç antlaşmasından endişeleniyordu. Ayrıca De Gaulle'ün kesin bir şekilde karşı çıktığı Vietnam savaşında ABD için Erhard siyasi ve finansal destek sözü vermişti. Daha sonra De Gaulle, Erhard ile görüşmesinde bu

endişelerini dile getirmişti. Batı Almanya, Avrupa'nın savunma ve dış politika konularında bağımsız olmasını mı yoksa ABD güdümünde kalmasını mı istiyordu. De Gaulle'e göre Fransa'nın artık nükleer silahlara sahip olması, ABD ve Avrupa için eşit bir ortak olmasına yol açmıştı. Batı Almanya ile Fransa arasında yapılacak antlaşma, ekonomik, siyasi ve askeri bakımdan Avrupa'da birliğin özü olacaktı. Bu çerçevede yapılmayan bir antlaşma bomboş bir kâğıt parçası olmaktan öteye gidemezdi (Loth, 2015: 126).

Batı Almanya iç siyasetinde ise 'Gaullist' olarak bilinen Adenauer çizgisindeki muhalefet De Gaulle'ün Batı Almanya'yı ABD'den uzaklaştırıp Fransa ile savunma anlamında ortaklığa yaklaştırmaya çalışan görüşünü destekliyordu. Erhard'ın Fransa ile yapılan görüşmelerden sonra sessiz kalması 'Gaullist' Almanları küstürmüştü. Sonrasında Batı Almanya'nın ABD ile yakın ilişkiler kuracağını söylemesi De Gaulle'ü iyice kızdırmış ve Erhard varken Almanya ile bir yol çizmenin mümkün olmadığını ifade etmişti (Loth, 2015: 127-128).

Fransa ile Batı Almanya arasındaki gerilim 21 Ekim 1963'te su yüzüne çıktı. Fransız hükümeti eğer ortak tarımsal pazar fiyatları anlaşılan düzeye çekilmezse AET'den çekilebileceği tehdidinde bulundu. Ayrıca Batı Almanya tarafında da Erhard'ın koalisyon hükümeti tahıl fiyatlarının düşürülmesine karşıydı. Baskılar karşısında Erhard Hükümeti, Alman Çiftçiler Birliği Başkanı ile görüşmeyi kabul etti ve 15 Aralık 1963'te ortak tahıl fiyatları konusunda antlaşma sağlandı. Ancak Şansölye ile birlik başkanı arasında antlaşmanın sağlanması, krizin sona erdiği anlamına gelmiyordu. 12 Aralık'ta gerçekleşen AET Tarım Bakanları Konsey toplantısında Fransa ve Hollanda bakanları komisyonun önerdiği fiyatı reddettiler (Loth, 2015: 129-130).

31 Aralık 1963 günü De Gaulle Fransa Devlet Televizyonunda yaptığı yeni yıl tebrik konuşmasında Almanya ile yaşanan gerilime de değinmiştir. De Gaulle, Almanya ile ilişkilerinin bir temele dayanmasını, AET'nin gerçekten Avrupalı olabilmesi için sadece sanayiye değil tarımı da önemsemesi gerektiğini, Avrupa bütünleşmesine Fransa'nın sağladığı katkının göz ardı edilemeyeceğini söylemiştir (De Gaulle, 1963).

Bu noktadan sonra bütünleştirici yaklaşımıyla federalist yapıyı savunan Hallstein'in tutumu da etkili olmuş ve bir miktar yumuşama sağlanmıştır (Dedman, 2009: 102). De Gaulle 31 Ocak 1964'te düzenlediği uzun basın toplantısında Almanya ile yaşananlara da değinmiş, Erhard ile varılan antlaşmanın uygulanmasından memnuniyet

duyduğunu, Fransa tarımının Topluluk için büyük katkı sağladığını ifade etmiştir (De Gaulle, 1964).

Erhard ise Fransa ile gerilimin azalmasından sonra GATT görüşmelerinden çok umutluydu. Alman üreticilerinin ABD pazarına daha büyük oranda erişmesini istiyordu. Aralık 1964'te yapılan görüşmelerde tahıl fiyatları üzerinde anlaşma sağlandı. Bu aynı zamanda genişlemenin askıya alınması kararı sonrası Ocak 1963'ten bu yana AET'nin imza attığı en önemli karardı (Dedman, 2009: 102).

Bu gelişmelerden sonra Komisyonun 31 Mart 1965'te Konsey'e önerisi, 1 Temmuz 1967'e kadar ortak tahıl fiyatlarının belirlenmesi; bunun yanında süt, pirinç, kırmızı et ve şeker için fiyatların garanti altına alınması ve tüm harcamaların topluluğa devredilmesi olmuştur (Loth, 2015: 132).

Komisyonun Hallstein yönetiminde verdiği bu öneri De Gaulle'ü kızdırmıştır (Dedman, 2009: 102). Ayrıca Roma Antlaşması ile getirilen Konsey'de kararların nitelikli oy çokluğu ile alınması usulü De Gaulle'e göre bazı ülkelerin azınlıkta kalması sonucunu doğuruyordu (Yavuz, 2020: 9). İtalya, Batı Almanya ve Hollanda üyeleri ise bu noktada Topluluk bütçesi ve meclis konusunda ısrar etmiş, ulusal meclislerinin desteği ile ulusal düzeyde çıkarların değil, Avrupalı bir yaklaşımla ortak çıkarların öne alınmasını talep etmişler bunun yanında Belçika ve Lüksemburg daha ılımlı bir tavır takınmıştır (van Middelaar, 2008:102).

Komisyonun, Konseyin ve Meclisin görev tanımlarındaki belirsizlik ve 13 – 14 Mayıs 1965'teki Bakanlar Konseyi'nde Belçika, Hollanda ve Batı Almanyalı bakanların tutumları Fransa'nın izole olmuş görüntüsünü teyit eder gibiydi. Fransa net tarım ürünleri ihracatçısı olarak ihracat sübvansiyonlarının finansmanına katkısını henüz kesmemişti. Toplulukta tarım sübvansiyonları sisteminin transferi için Hallstein'ın belirlediği fiyatlara De Gaulle'ün razı olması mümkün değildi. Bakanlar Konseyindeki oylama sisteminde yapılan değişiklik ile komisyonun güçlendirilmesi, AET içerisinde De Gaulle'ün baskın olmasını engelleyen bir gelişme olmuştur. Bu durumda De Gaulle, Fransa Dışişleri Bakanı Couve de Murville'in Erhard üzerinde baskıyı arttırıcı çözüm önerisini dikkate alarak görüşmelerde Fransa'nın istediği çerçeveye gelinceye kadar bir tür genel boykot mekanizmasının işletilmesini gündeme almıştır (Loth, 2015: 135-137).

4.1. Boş Sandalye Krizi

1965 yılında Fransa Hükümet Sözcüsü Roger Peyrefitte, ortaklarının finansal taahhütlerini yerine getirmemesi nedeniyle sonuçlara

ortak olmayacaklarını ve temmuz ayında yapılacak olan AET Bakanlar Konseyi oturumuna katılmayacaklarını duyurdu. Açıklamada ayrıca 6 Temmuz'da Fransa'nın Avrupa Komisyonundaki daimî temsilcisini görevden alacağı ve çalışma gruplarından çekileceği belirtildi. Peyrefitte'nin bu açıklamasının ardından, De Gaulle yaptığı görüşmelerde Fransa'nın sandalyelerinin boş kalacağını ve bu nedenle toplantının değersiz olduğunu söylemiştir. Bu krizin ortaya çıkmasında önemli ölçüde sorumlu Erhard olarak görülebilir. Almanya'daki koalisyonun küçük ortağının yanlış yönlendirmeleri Erhard'ı etkilemiştir. Couve de Murville ile De Gaulle'ün de kriz öncesinde Erhard'a karşı tarımsal finansmanın ertelenmesi konularında dürüst davranmadıkları söylenebilir (Loth, 2015: 138).

De Gaulle'ün bu tavrı Avrupa bütünleşmesi ile mücadele olarak algılanmamalıdır. Tepki sadece Ortak Tarım Politikasına değil aynı zamanda Komisyon'daki oylama sisteminedir. Mevcut sistem belki de Avrupa bütünleşmesini hızlandırabilirdi ancak ulusal hükümetlerin de gücünü azaltacaktı. Bu nedenle De Gaulle'ün bu tavrı neo-fonksiyonalist bakış açısından değerlendirildiğinde bütünleşme aşamaları için kilit bir anlam ifade etmektedir. Hükümetler arası yaklaşımın karşısında olmayan bu tavrı bir anlamda Fransa'nın egemenlik haklarının korunacağı düşünülmüştür (Jourdain, 2015: 1-2).

Topluluk içerisinde ise Fransa olmadan Ortak Pazar'ın geleceğinin olmayacağı düşüncesi hakimdi. Peyrefitte'nin yaptığı açıklamalardan sonra sadece dört haftalığına Fransız temsilcilerin sandalyeleri boş bırakması söz konusu olmadı. 7 Temmuz 1965'te Bakanlar Konseyi oturumunda Başkan, yıl sonuna kadar Fransızların hiçbir görüşmeye katılmayacaklarını düşündüğünü ayrıca siyasi motivasyonun bu nedenle düştüğünü ve bir daha ortaklar arasında zorla kabul ettirme yönteminin uygulanmaması gerektiğini söyledi. Bu kriz sadece tarımsal ortak pazarın finansmanını değil Avrupa Meclisinin geleceğini de etkileyebilirdi. De Gaulle komisyon başkanı Hallstein'dan da rahatsızdı ve onunla bir yol çizemeyeceğini düşünüyordu. Ona göre oyçokluğu sistemi doğru değildi, AET antlaşmasında revizyona gidilerek 'veto etme' hakkı verilmesi ve oybirliği sağlanmazsa kararların alınmaması gerekliydi. De Gaulle ayrıca birlik içerisindeki tarımsal ortak pazar ile ilgili olarak fiyatlandırma sisteminde revizyona gidilmesini, üretim fazlasının yasaklanması ve Fransız sanayisi hatırına gümrük tarifelerinden çıkarılmanın yavaşlatılmasını istiyordu (Loth, 2015: 139).

Hallstein açısından ise De Gaulle'ün psikolojik baskısı başlangıçta bir işe yaramamıştı. Ona göre Fransa da AET'ye muhtaçtı ve

bağımsız bir şekilde hareket edemezdi. Topluluk üyesi diğer beş ülkenin hükümet temsilcileri ile yaptığı görüşmelerde topluluğun bütçesinin demokratik olarak idare edileceği ve Fransa'nın da tarımsal pazar konusunda yola geleceği düşüncesinin hâkim olduğunu gördü. Böylece Fransa'nın Avrupa üzerinde egemenlik kurmasına müsaade edilmeyecekti. Schröder'e göre de Fransa'nın egemenlik kurmasının önüne geçmenin en iyi yolu, ortak bir noktada anlaşarak birlik içerisinde kalmasını sağlamaktı (Loth, 2015: 140).

9 Eylül 1965'te De Gaulle'e bir gazeteci yaşanan bu gelişmeler sonrası Avrupa bütünleşmesi yönünde ilerlemek isteyip istemediklerini sormuştur. De Gaulle ise ortaklarının tarım konusunu sürekli göz ardı etmeye devam ettiğini, AET Antlaşmasındaki belirsizlikleri düzenlemeye yanaşmadıklarını ve bu yüzden krizin kaçınılmaz olduğunu söylemiştir. Ayrıca AKÇT Antlaşması ile kömür ve çelik konusunda zayıf olan İtalya'ya ayrıcalık tanındığını, AAET'da ise Fransa'nın avantajlı olduğu konuların kullanılmadığını belirtmiştir. Son Roma Antlaşmasında da Fransa ve Topluluk için önemli olan tarımın değil, sanayi gelişmesinin öne çekildiğini ifade etmiştir. Ona göre ekonomik bütünleşme yolunda en büyük çabayı gösteren Fransa haksızlığa uğramıştır. Gelecekte bir gün topluluğa katılacak olan İngiltere ve İspanya gibi ülkelerinde aynı Fransa gibi egemenlikle ilgili kaygıları olacağını düşünen De Gaulle, oylama sistemindeki adaletsizlikleri de dile getirmiştir. Yaşanan bu gelişmelere rağmen diyalogu kesmeyeceklerini de ifade eden De Gaulle, AET'nin kendi istedikleri çizgiye gelmesiyle işlerin değişebileceğini söylemiştir (De Gaulle, 1965a).

Bu aşamada Fransa masadan tamamen çekilmiş gibi görünse de aslında AET'nin işleyiş mekanizmasını tıkayan bir yol izliyordu. Çünkü Brüksel'de halen bürokratları bulunmaktaydı. Fransız hükümeti daimî temsilci vekili olarak Brüksel'de çalışmalarına devam eden Maurice Ulrich bunlardan birisiydi. Ulrich 21 Ekim 1965'te Alman mevkidaşı ile yaptığı görüşmede Fransız hükümetinin topluluklara ait genel politikalarını yanlış bulduğunu ve bunları onaylamayı reddettiğini söylemiştir (Loth, 2015: 142).

Avrupa Meclisinin 1965-1966 yılları için düzenlediği faaliyet raporunda krizle ilgili de bir bölüm bulunmaktadır. Raporda "12 Kasım 1965'te meclisin siyasi komitesi, pek çok zorluğa karşın topluluk prosedürlerine göre Roma ve Paris antlaşmalarını uygulama yönünde irade gösteren Bakanlar Konseyinin çabasını takdirle karşılanmıştır. Topluluğun diğer üye ülkeleri, Fransa'yı topluluk kurumlarıyla çalışmaya çağırmıştır. Mecliste yapılan görüşmelerde Hristiyan Demokrat Grup

yaşanan krizi AET'nin tecrübe ettiği en ciddi kriz olarak değerlendirmiş, Fransa'nın çalışmalara tekrar katılacağı zamana kadar geçen sürede Bakanlar Konseyinin çalışmalarına ara vermeden devam etmesinin zorunlu olduğunu açıklamıştır.” denilmektedir (Catroux, 1966: 21).

Bu kriz uzun süredir devam etmekte olan Gaullist Fransa ile topluluğun diğer beş üye ülkesi arasındaki anlaşmazlıkların da zirve noktası olmuştur. Avrupa bütünlüğünün ilk yıllarında böylesi bir sorunla karşılaşılması bir yandan da çözüm üretmek bakımından tetikleyici olmuştur (Ludlow, 1999: 232).

4.2. Lüksemburg Uzlaşısı ve Sonrası Dönem

Topluluğun diğer beş üyesi Fransa üzerindeki baskıyı arttırmak istemiştir. Eylül ayının sonlarında Spaak, Komisyonun dahil olmayacağı olağanüstü Konsey toplantısına Fransa'nın da çağrılmasını önerdi. Bu toplantı tarımsal finansman dışında hızlı bir antlaşmanın önünü açabilirdi. 25 – 26 Ekim 1965 tarihlerinde beş üye ülkenin katıldığı rutin Konsey toplantısında kurumsal yapı ile ilgili sorunlar için Fransa'nın da çağrılacağı olağanüstü bir konsey toplantısı yapılması kararlaştırıldı. Topluluk içerisindeki bu krizin, mevcut kurucu antlaşmalar çerçevesinde ve topluluğun mevcut organları ile çözülmesi benimsendi (Loth, 2015: 142).

Fransa ise 17 Kasım 1965'te gerçekleşecek bu olağanüstü toplantıya katılmayı kabul etti. Aynı zamanda topluluk üyesi beş ülkenin De Gaulle üzerinde devam eden baskısının önüne geçilmesi için Belçika dışişleri bakanının Ocak 1966'da Lüksemburg'da yapılacak bir uzlaşma taslağı üzerinde çalıştığı biliniyordu. Bu esnada 5 Aralık 1965'te yapılan Fransa başkanlık seçimlerinin ilk turunda De Gaulle'ün beklenmedik bir şekilde François Mitterrand'ın arkasında kalması hükümetteki çoğunluğu kaybetme tehlikesi uzlaşma yönünde de umutları arttırmıştı. Ne var ki 19 Aralık 1965'te yapılan ikinci tur seçimlerinde De Gaulle'ün tekrar Cumhurbaşkanı seçilmesi bile uzlaşmanın önünü tıkayamamış ve Fransız hükümeti 17 – 18 Ocak 1966'da Lüksemburg'da yapılacak olağanüstü toplantıya katılma kararı almıştır. Hükümet içerisinde tersi yöndeki önerilere rağmen De Gaulle, AET ve AAET'nin 1966 bütçelerini onaylamaya sıcak bakmamış ayrıca gümrük tarifelerinin 1 Ocak 1966 itibarıyla yüzde on azaltılmasını öngören ve antlaşmanın önünü açacak olan GATT görüşmeleri de ertelenmiştir (Loth, 2015: 144-145).

Fransa'da yapılan ikinci tur seçimleri öncesi, 14 Aralık 1965'te De Gaulle gazeteci Michel Droit ile bir televizyon görüşmesine katılmıştır. Droit De Gaulle'e Avrupa ile kurduğu ortaklığı bozmakla

suçlanmasını sormuştur. De Gaulle ise uzun süren mülakatta özetle, ortak pazar oluşturmanın mantıklı olduğunu, coğrafi olarak da birbirine komşu olan ülkelerin bundan kaçamayacağını ancak Roma Antlaşmasının bunu düzenlerken eksik kaldığını söylemiştir. Fransa'nın tarım ürünlerinde üretiminin fazla olduğunu ve ihracata gereksinimleri bulunduğunu ifade eden De Gaulle, bu ürünlerin Ortak Pazar'a girmemesi halinde kendilerine yeni pazarlar bulma gerekliliğinden bahsetmiştir. Droit bir diğer sorusunda ise Atlantik'ten Urallara her ülkeyi Avrupalı gören De Gaulle'ün bu gelişmeler sonrası kendisini Avrupalı görüp görmediğini sormuştur. De Gaulle ise Fransız olduğu sürece Avrupalı olduğunu ifade etmiştir. Ona göre Fransa Avrupa'nın ayrılmaz bir parçasıdır ve hatta baş ülkesi olmalıdır. De Gaulle görüşmenin devamında bilinen görüşlerini tekrarlayarak Avrupa bütünleşmesinin uluslar üstü yapıda değil, hükümetler arası diyalog ve ortak siyasi hedeflerle sağlanabileceğini ifade etmiştir (De Gaulle, 1965b).

Fransa toplantınının 17 – 18 Ocak tarihlerinde başlayacak görüşmelerinin Brüksel'de değil de Lüksemburg'da yapılmasından memnuniyet duymuştu. Oysa diğer beş üye ülke için Brüksel, Avrupalıları birbirine bağlayan bir nokta olarak görülmekteydi. Lüksemburglular ise sembolik öneme sahip Hotel de Ville'i seçtiler³ (van Middelaar, 2008: 106-107).

Lüksemburg toplantısı öncesi De Marville'ün topluluğa bazı koşullar öne süren bir liste verdiği düşünülmektedir. Ancak dış dünyaya yansıtılan sadece toplantının sonuçları olmuştur. Buna göre Konsey'in çoğunluk ile karar alma yaklaşımı terk edilmiş ve veto hakkı getirilmiştir. Açıklamada 'Eğer topluluk üyesi bir ülke kendi çıkarları doğrultusunda bir karara katılmazsa, Konsey, uzlaşa sağlanıncaya kadar kararı görüşmeyecektir' denilmiştir (Loth, 2015: 145).

Gerçekleştirilen Olağanüstü Toplantı notlarına göre tarımla ilgili Bakanlar Konseyi üyelerinin kabulü ile alınan kararların genel hatları şöyledir:

- 1- Tarımda finansal düzenlemeler
- 2- Piyasa düzenlemelerinin sebze ve meyve için genişletilmesi
- 3- Şeker piyasası ile ilgili düzenlemeler
- 4- Bitkisel ve hayvansal yağ piyasası ile ilgili düzenlemeler
- 5- Süt, sığır ve dana eti, pirinç, şeker, zeytinyağı ve yağlı tohumlar için ortak fiyatların sabitlenmesi (European Council, 1966: 5).

---

³ 1952 yılında Monnet bu oteli Yüksek Otorite'nin ilk toplantı yeri olarak belirlemiştir.

28 – 29 Ocak 1966 tarihlerinde gerçekleştirilen Lüksemburg görüşmeleri sonucunda ortaya çıkan Lüksemburg Uzlaşısı metninin (European Commission, 1966) birinci ekinde oy çokluğuyla karar alma prosedürü ile ilgili maddeler ise şunlardır:

- 1- Komisyonun önerisi ile bazı kararların oy çokluğu ile alınması gerektiğinde Konsey bu konuda değerlendirme yapacak olup, çok önemli çıkarlar söz konusu olduğunda uygun bir süre içerisinde çözüm bulabilmek için çaba sarf edecektir. Konsey kurucu antlaşmaların ikinci maddesi uyarınca kendi çıkarları ve toplum çıkarları yönünde hareket edecektir.
- 2- Yukarıdaki madde ile bağlantılı olarak Fransız delegasyonu, çok önemli çıkarlar söz konusu olduğunda kararların oy birliği ile alınması için görüşme yapılmasını talep etmiştir.
- 3- Altı delegasyon üyesi oy birliği ile karar alma konusunda sıkıntı yaşanır mı ne yapılacağına belirlenmesini talep etmiştir.
- 4- Ancak bu altı delegasyon üyesi, bu görüş farklılıklarının normal usullere göre çalışmaya yeniden başlanmasını engellemediğini belirtmişlerdir.

Buradan da anlaşılacağı gibi Komisyon halen kendi başına karar alabilir durumdadır. Ancak bu kararı alırken tüm üye ülkelerin ortak kararı olması önceliklidir ve bunun gerçekleşmesi için uygun bir süre içerisinde çaba sarf edilecektir. Reddetme seçeneği masadan kaldırılmış olsa da kararların tam uyum içerisinde nasıl alınacağı konusu belirsiz bırakılmıştır (Nicoll, 1984: 35-36).

Lüksemburg Uzlaşısının kabul edilmesinden hemen sonra halının altına süpürülmüş sorunlar tekrar gündeme gelmiştir. Fransa'nın siyasi birlik oluşturma yönündeki düşüncesi için Lüksemburg Uzlaşısı istenilen getiriye sağlamamış ve 7 – 8 Şubat 1966'da Paris'te konunun Batı Almanya ile ele alındığı bir görüşme gerçekleşmesi gerekmiştir. De Gaulle siyasi birliğin hiç olmadığı kadar önemli olduğunu, ekonomik olarak sağlanan birlikteliğin siyasi yönü olmadan bir anlam taşımayacağını ve bağımsız bir Avrupa Birliği oluşturmanın öncelikle siyasi birliktelikten geçtiğini düşünüyordu. Öte yandan Erhard'ın bu konuda çekinceleri vardı. De Gaulle ise düşüncelerini bir adım daha öteye taşımış ve NATO'nun askeri kanadından çekilmek istediklerini açıklamıştı. Bu aynı zamanda Almanya'nın NATO ve dolayısıyla ABD ile yakınlaşmasının önüne geçip, savunma anlamında Fransa'nın Avrupa bağımsızlığına öncülük etmek isteyen bir hamlesiydi (Loth, 2015: 148).

Beklendiği gibi De Gaulle 7 Nisan 1966'da Johnson'a yazdığı mektupta NATO'nun askeri kanadından çekildiklerini, ülkesi Fransa

topraklarında bulunan NATO'ya ait Fransız askerleri ile teçhizatının terhis edildiğini ve sürecin 1 Nisan 1967' e kadar tamamlanacağını bildirmiştir. Sonrasında NATO içerisinde görüşmeler yoğunlaşmış ve 25 Eylül 1966'da kalan on dört NATO ülkesi nükleer planlama grubunun oluşturulması için birlikte çalışma yönünde anlaşma sağlamıştır. Böylece Fransa dışarıda kalsa bile Sovyet Blok'una karşı ABD önderliğinde NATO'nun güçlü varlığı gösterilmeye çalışılmıştır (Loth, 2015: 149).

GATT'nin ertelenen Kennedy Turu Görüşmeleri ise 15 Haziran 1967'de gerçekleşebilmiştir. Tarımsal ürünlerin gümrük tarifelerinin azaltılmasında orta bir yol bulunmuş ve ABD'nin yüzde elli indirim talebine rağmen, indirim yüzde yirmi iki olarak gerçekleşmiştir. Beş yıllık süreyi kapsayan antlaşma çerçevesinde tarım ürünleri dışında kalan ürünlerin ise yüzde elliye varan oranda gümrük indiriminin sağlanması kararlaştırılmıştır (Loth, 2015: 151).

5. LÜKSEMBURG UZLAŞISININ GEÇERLİLİĞİ VE GÜNÜMÜZE ETKİLERİ

Antlaşmalarda Lüksemburg uzlaşısından önce de çoğunluk oyu ile kararların alınması yer alıyordu ancak 'çok önemli ulusal çıkarlar' ifadesi yoktu. Uzlaşma resmi olmamasına rağmen, antlaşmalarda yer alan ilgili maddelerden dolayı bir uyumsuzluk olduğunda yeniden gündeme getirebilir durumdaydı. Konsey bir konuda görüşmeleri durdurabilir veya Komisyon teklifini geri çekebilirdi (Teasdale, 1993: 570).

Bu anlamda uzlaşma ile önemli bir kriz aşılmış olmasına rağmen, gelecekte Konsey'in çalışma şekline etki edebileceği ve zamanla yeni krizleri de ortaya çıkarabileceği anlaşılmıştır.

Lüksemburg Uzlaşısı AB karar alma mekanizmasının ilk resmi olmayan normu olarak görülebilir (Heisenberg, 2005: 68). Hukuksal açıdan bakıldığında pek çok kaynak bu uzlaşının resmi olmadığını söylese de AET Antlaşmasının 43. maddesinin 2/3 bölümünü, 7. maddesini ve nitelikli çoğunluk ile karar vermeye ilişkin düzenlemesini değiştirmiştir (Arsava, 1999: 11).

Lüksemburg Uzlaşısı o günün koşullarında altı üye ülke arasında kararlaştırılan ve resmi olmayan bir taahhüt olsa da etkileri günümüze kadar sürmüş olup, topluluğa sonradan katılan İngiltere'nin bu taahhüt içerisinde yer almaması, Fransa ile topluluk arasında anlaşmazlıklara neden olmuştur (Reestman ve Beukers, 2017: 1). De Gaulle İngiltere'nin birinci ve ikinci AET başvurularının olumlu sonuçlanmamasını sağlarken ortada pek çok neden vardı ancak önemli etkenlerden bir tanesi de Batı Avrupa ile Atlantik arasındaki Fransız etkisini kaybetme endişesiydi

(Ellison, 2010: 148). De Gaulle sonrası İngiltere Topluluğa tam üye olarak katılsa da Fransa ve İngiltere arasında güç savaşı günümüze kadar sürmüş ve yakın zamanda İngiltere'nin birlikten ayrılması sonucunu ortaya çıkarmıştır. İngiltere Topluluk içerisinde olduğu dönem dışında bile özellikle savunma alanında NATO vasıtasıyla alınan kararlarda etkin rol oynamıştır. Ancak Topluluk içerisinde Lüksemburg Uzlaşısı nedeniyle Fransa'ya tanınan ayrıcalık savunma alanı dışındaki konularda etkili olmuştur.

Veto kültürü 1970'ler boyunca Avrupa siyasetinin durağanlaşmasına ve bir nevi felç geçirmesine neden olmuş, literatürde bu dönemle ilgili olarak tıptaki '*skleroz*'⁴ teriminden yola çıkarak '*Eurosclerosis*' ifadesi kullanılmıştır. 1966'dan sonra yaklaşık yirmi yıl boyunca, topluluk üyesi ülkelerin hükümetleri, Konsey oylamalarını engellemek için Lüksemburg Uzlaşısını hatırlatmışlardır.⁵

Yakın zamanda Lüksemburg Uzlaşısının etkilerinin görülebileceği üç olay gerçekleşmiştir. Birincisi 16 Eylül 2016'da Bratislava'da, Belçika Başbakanı Charles Michel'in de katıldığı resmi olmayan Avrupa Komisyonu toplantısında İngiltere'nin Brexit referandumu sonrası birlik içerisindeki yaralar sarılırken yaptığı açıklamadır. Michel toplantı ortamındaki görüntü için, hiçbir liderin kendi meclisine rağmen bir karar alabileceğini hissetmedim demiştir (Reestman & Beukers, 2017: 2).

İkinci olay ise İngiltere ile Fransa arasında yaşanmıştır. 2014 yılında Avrupa Komisyonu başkanlığına adaylık için İngiltere Juncker'in karşısında olmuştur. İngiltere Başbakanı David Cameron'ın bu adaylığı engelleyebilmek için tek başına vetosu, kurucu antlaşmanın on yedinci maddesine göre yeterli olmayacaktı. Cameron bunun farkında olduğu için Juncker'in adaylığını düşürmek konusunda kulis yapmıştır. Fransa ise Lüksemburg Uzlaşısında yer almasına rağmen İngiltere'nin reddetme isteğinin karşısında durmuştur ve tek bir ülke kararının bu seçimde etkili olamayacağı belirtmiştir (Reestman & Beukers, 2017: 4-5).

Üçüncü olay ise Almanya Federal Anayasa Mahkemesi'nin '*Gauweiler*'⁶ davası ile ilgili 21 Haziran 2016 tarihli kararında

---

⁴ Tıbbi bir terim olup sinir sisteminde doku sertleşmesi olarak bilinmektedir.

⁵ "The Legacy of the Luxembourg Compromise, 1966–1986," Max Planck Institute, Erişim Tarihi: Mayıs 24, 2021, <https://www.rg.mpg.de/research-project/the-legacy-of-the-luxembourg-compromise>.

⁶ Alman Milletvekili Peter Gauweiler ve beş profesörün, Yunanistan başta olmak üzere sıkıntı içindeki ülkelere AB'nin mali yardımında bulunmasının AB Antlaşması ve Alman Anayasasına aykırı olduğu yönünde açtığı davadır. Ayrıntılı bilgi için bkz.

görülmüştür. Karar ile AB içerisindeki ülkelere mali yardımların hukuksal geçerliliğine açıklık getirilmek istenmiştir. Alman hükümeti ile Alman Federal Meclisi (*Bundestag*) arasında yaşanan anlaşmazlık sonucunda hükümet yaptığı açıklamada Lüksemburg Uzlaşısının geçerli olduğunu ve AB içerisinde reddetme hakkının bulunduğunu belirtmiştir (Reestman & Beukers, 2017: 5).

Avrupa’da Lüksemburg Uzlaşısının çok sonrasında yapılan Avrupa Tek Senedi, Maastricht, Amsterdam, Nice ve Lizbon Antlaşmaları ile gelişen demokratik kültür ve genişleme ile yayılan çoğunlukçu anlayışa rağmen veto kültürünün halen yaşadığı söylenebilir. Yasal olarak olmasa bile, çoğunluk oyunun yeterli olduğu kararların alınma aşamasında uzlaşma sağlanırken resmi olmayan engel koyma yaklaşımı sürmektedir (Reestman & Beukers, 2017: 8).

Boş Sandalye Krizi ile Fransa diğer üye ülkelere bir tür rest çekmiş ve karşılığında Lüksemburg Uzlaşısı ortaya çıkmıştır. İzlenen bu politikada önemli ölçüde dönemin siyasi aktörlerinin etkisi olmuştur. De Gaulle döneminde Fransa’yı merkeze koyan Avrupa’nın bütünleşme süreci, sonrasında yönetime gelen siyasetçiler ile onun ulusalcı çizgisini takip eden bir Fransa’yı uzun dönem birlik içerisinde tutmuştur. Fransa’nın önce kendi ülke çıkarlarını ön planda tutan bu birleşme anlayışı 1981 yılında Mitterrand’ın cumhurbaşkanı olması ile değişmeye başlamış, daha kapsayıcı ve bütünleştirici bir yapıya dönüşmüştür (Cicioğlu & Kalkan, 2019: 19-20).

6. SONUÇ

Avrupa bütünleşme sürecinin başlangıcı olarak 1952 yılında kurulan AKÇT gösterilse de öncesinde yapılan barış görüşmelerinin etkisi de yadsınmaz. Ancak yine de kurumsal yapının oluşturulduğu ilk topluluk olan AKÇT ve sonrasında kurulan AET ve AAET gibi oluşumlar adım adım bütünleşme yolunun çizilmesine aracı olmuştur. Bu toplulukların işleyiş mekanizması günümüzde halen AB’nin temel yönetim anlayışını oluşturmaktadır. Karar alma organları olarak Konsey, Komisyon ve Meclis ön plana çıkmakla birlikte, meclisin başlangıçtaki işlevi günümüzden farklıdır. Aynı şekilde gereksinim nedeniyle ortaya çıkan bir yapı olarak Zirve’nin en önemli karar alma organı olması sonradan gerçekleşen bir gelişmedir. İncelenen dönem bakımından topluluk için en önemli karar alma organları Konsey ve Komisyon’dur. Konseyin karar alma mekanizmasındaki yeterliliği ilk kez bu dönemde

---

“Kurtarma Fonu Mahkemelik,” Erişim Tarihi: Mayıs 23, 2021, <https://www.dw.com/tr/kurtarma-fonu-mahkemelik/a-15207676>.

tartışılmış ve De Gaulle'ün öncülük ettiği Zirve yapılanmasının önu açılmıştır. Konsey'in büyük oranda şeffaflık sağlama gibi bir hedefi olsa da yavaş işleyen mekanizması ve üye ülkelerin oylamada konumlarını açık edip etmeme özgürlükleri gibi engeller bulunmaktadır. Fransa'nın 'boş sandalye' krizine giden süreçte itirazı bir yandan Ortak Tarım Politikasına olurken diğer yanda da Konseydeki oylama sisteminedir.

Bu olay aynı zamanda bütünleşme sürecinde ulus üstü yapıdan hükümetlerarası yapıya evrilmeye neden olmuştur. Akademik açıdan da bu gelişmeler Stanley Hoffman'ın çalışmalarına yansımış ve yeni işlevselciliğe farklı yönden bakılması önerilmiştir. Bütünleşmede ulus devletin etkisine olan farkındalık bu dönemde ortaya çıkmıştır. Topluluğu benzersiz ve kendine özgü (*sui generis*) bir oluşum haline getiren de bu ulus üstü yapının hükümetlerarası yaklaşımla işlemesidir.

Birliğin diğer üye ülkeleri açısından bakıldığında ise bu uzlaşının kendi çıkarları doğrultusunda bir tür 'veto etme' hakkı olarak kullanıldığı durumlar yaşanmıştır. Avrupa'nın çoğulcu demokrasiyi ön plana alan yaklaşımı her ne kadar karar alma mekanizmalarında eşitlikçi gibi görünse de ortak bir uzlaşma oluştururken kulis arkasında vetonun bir araç olarak kullanıldığı bilinmektedir. Ortak amaçlar ve hedefler doğrultusunda ilerlemek isteyen AB için bu durum bir engel teşkil etmektedir. Son olarak topluluklara sonradan katılan İngiltere'nin Brexit (İngiltere'nin AB'den ayrılması) sürecini başlatıp birlikten ayrılma yönünde ilerlemesi ve hemen arkasından Fransa kamuoyunda Frexit (Fransa'nın AB'den ayrılması) tartışmalarının yaşanması, ortak hareket etme yönünde karşılaşılan zorluklara kanıt olmuştur. Günümüzden 56 yıl önce gerçekleşen 'boş sandalye' eylemi gibi bir krizin tekrar yaşanmaması için birlik içerisinde birtakım önlemler alınmış olmasına rağmen, kurucu üye sayılabilecek iki önemli devletin birliği parçalama yönünde algılanabilecek yaklaşımları endişe uyandırmıştır. Güncel olarak halen birliğin geleceği tartışılan konuların başında gelmektedir. Tarihsel olarak da baktığımızda 1965 yılında Fransa'nın tutumu nedeniyle topluluğun dağılma sürecine girdiği düşünülmüş olmalıdır. Oysa devam eden süreçte görülmüştür ki dağılmak bir yana hem coğrafi olarak hem de ekonomik bakımdan topluluk çok daha güçlü bir konuma gelmiş ve dünya ekonomisine yön vermeye başlamıştır. Avrupa'nın bu anlamda başarısının arkasında, yaşadığı krizlerden ders çıkarması ve tekrarlanmasını önlemek için gösterdiği çaba görülmektedir.

KAYNAKÇA

Akçay, E.Y., (2016). AB'nin Haylaz Çocuğu: Fransa, *Bartın Üniversitesi İİBF Dergisi* 7 (14), 1-12.

- Arat, T., Baykal, S. ve Göçmen, İ., (2016). Avrupa Bütünleşmesi: 1957 - 1993 Arası. B. Akçay & İ. Göçmen (Eds.), *Avrupa Birliği: Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar*, (ss. 59-79). Seçkin Yayıncılık.
- Arsava, F., (1999). Avrupa Birliği Anlaşması-Değişiklik Prosedürü, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 54(1), 7-21.
- Aslantürk, O. ve Firidin, E., (2011). Avrupa Birliği Tarihi, *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (1), 71-87.
- Bilgin, A.A., (2016). Avrupa Komisyonu. B. Akçay & İ. Göçmen (Eds.), *Avrupa Birliği: Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar*, (ss. 239-259). Seçkin Yayıncılık.
- Büyükçiçek, M. (2009), Avrupa Kömür Ve Çelik Teşkilatı'ndan (AKÇT) Reform Antlaşması'na Entegrasyonun Yönü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Catroux, D., (1966). *Report to the Consultative Assembly of the Council of Europe: The Activities of the European Parliament from 1st May to 30th April 1966*.
- Cicioğlu, F. ve Kalkan, D., (2019). De Gaulle'den Frexit Tartışmalarına: Fransa Avrupa Birliği'nin Neresinde. *Bilgi Dergi* 21(1), 1-38.
- De Gaulle, C., (1960a, Mayıs 31). *Televizyon Konuşması*, <https://fresques.ina.fr/de-gaulle/fiche-media/Gaulle00215/allocution-du-31-mai-1960>, 03.10.2021.
- De Gaulle, C., (1960b, Eylül 5). *Basın Toplantısı*, <https://fresques.ina.fr/de-gaulle/fiche-media/Gaulle00061/conference-de-presse-du-5-septembre-1960.html>, 03.10.2021.
- De Gaulle, C., (1960b, Eylül 5). *Televizyon Konuşması*, <https://fresques.ina.fr/de-gaulle/fiche-media/Gaulle00075/discours-du-5-fevrier-1962.html>, 03.10.2021.
- De Gaulle, C., (1963, Aralık 31). *Yeni Yıl Televizyon Konuşması*, <https://fresques.ina.fr/de-gaulle/fiche-media/Gaulle00228/voeux-pour-l-annee-1964.html>, 04.10.2021.
- De Gaulle, C., (1964, Ocak 31). *Basın Toplantısı*, <https://fresques.ina.fr/de-gaulle/fiche->

- media/Gauller00382/conference-de-presse-du-31-janvier-1964.html, 04.10.2021.
- De Gaulle, C., (1965a, Eylül 9). *Basın Toplantısı*, <https://fresques.ina.fr/de-gaulle/fiche-media/Gauller00384/conference-de-presse-du-9-septembre-1965.html>, 04.10.2021.
- De Gaulle, C., (1965b, Eylül 9). *Michel Droit ile Televizyon Görüşmesi*, <https://fresques.ina.fr/de-gaulle/fiche-media/Gauller00111/entretien-avec-michel-droit-deuxieme-partie.html>, 05.10.2021.
- Dedman, M., (2009). *The Origins and Development of the European Union 1945-2008: A History of European Integration*. ISBN: 113-525-797-3. (2.Baskı) Routledge.
- Denk, E., (2016). *Avrupa Birliği*. ISBN: 975-114-211-3. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Ellison, J. (2010). Britain, de Gaulle's NATO Policies, and The Anglo-French Rivalry, 1963-1967. C. Nuenlist, Anna Locher & G. Martin(Eds.), *Globalizing de Gaulle: International Perspectives on French Foreign Policies, 1958-1969*. Lexington Books.
- European Council, (March 1966). Final Communiqué of the extraordinary session of the. *Extraordinary Session of the Council Report: 17 to 18 and 28 to 29 January 1966*. Luxembourg: Bulletin of the European Communities.
- European Commission Secretariat, (30 January 1966). *Vermerk Für Die Herren Mitglieder Der Kommission*. Bruxel: Historical Archives of European Commission.
- Göçmen, İ., (2016). Avrupa Birliği Adalet Divanı. B. Akçay & İ. Göçmen (Eds.), *Avrupa Birliği: Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar*, (ss. 261-287). Seçkin Yayıncılık.
- Heisenberg, D., (2005). The Institution of 'Consensus' in the European Union: Formal Versus Informal Decision-Making in the Council. *European Journal of Political Research* 44(1), 65-90.
- İktisadi Kalkınma Vakfı, (2021). Avrupa Ekonomik Topluluđunu Kuran Antlaşma, <https://www.ikv.org.tr/images/files/A2-tr.pdf>, 02.10.2021.

- Jourdain, J., (2015). How Crucial Was the 'Empty Chair Crisis' in the Course of European Integration?. *E-International Relations* (10), 1-5.
- Keeler, J. TS., (1990). De Gaulle and Europe's Common Agricultural Policy: The Logic and Legacies of Nationalistic Integration. *French Politics and Society* 8(4), 62-77.
- Loth, W., (2015). *Building Europe: A History of European Unification*. (R. F. Hogg, Trans.) ISBN: 311-042-481-9. De Gruyter Oldenbourg.
- Ludlow, N. P., (1999). Challenging French Leadership in Europe: Germany, Italy, the Netherlands and the Outbreak of the Empty Chair Crisis of 1965–1966. *Contemporary European History* 8(2), 231-248.
- Ludlow, P. (2010). From Words to Actions: Reinterpreting de Gaulle's European Policy. C. Nuenlist, Anna Locher & G. Martin(Eds.), *Globalizing de Gaulle: International Perspectives on French Foreign Policies, 1958-1969*. Lexington Books.
- Moravcsik, A. (1998). *De Gaulle and Europe: Historical Revision and Social Science Theory* (Vol. 8). Minda de Gunzburg Center for European Studies, Harvard University.
- Nicoll, W., (1984). The Luxembourg Compromise. *Common Mkt. Stud.* (23), 35-44.
- Reestman, J. H. ve Beukers, T., (2017). Not Dead Yet. Revising the 'Luxembourg Veto' and Its Foundations. *European Constitutional Review* (13), 1-12.
- Teasdale, A. L., (1993). The Life and Death of the Luxembourg Compromise. *J. Common Mkt. Stud.* (31), 567-579.
- Tezcan, E., (2016a). Avrupa Konseyi / Avrupa Birliği Zirvesi. *Avrupa Birliği: Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar*, B. Akçay & İ. Göçmen (Eds.), (ss. 193-220). Seçkin Yayıncılık.
- Tezcan, E., (2016b). Avrupa Meclissu. *Avrupa Birliği: Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar*, B. Akçay & İ. Göçmen (Eds.), (ss. 163-191). Seçkin Yayıncılık.
- van Middelaar, L., (2008). Spanning the River the Constitutional Crisis of 1965-1966 as the Genesis of Europe's Political Order. *EuConst* (4), 98-126.

Vătăman, D., (2010). History of the European Union. *LESIJ-Lex ET Scientia International Journal* 17, (2), 107-137.

Yavuz, Y., (2020). Avrupa Birliği'nin Manyetik Alanı: Entegrasyon Süreci Krizleri ve Mıknatıs Etkisi. *EURO Politika* 4(1), 1-26.